

ВИЗНАЧЕННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ РАКЕТНО-АРТИЛЕРІЙСЬКОГО ОЗБРОЄННЯ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПЕДАГОГІЧНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ

DETERMINING A WILLINGNESS OF FUTURE OFFICERS OF MISSILE AND ARTILLERY ARMAMENT FOR PROFESSIONAL WORK: A PEDAGOGICAL EXPERIMENT

Стаття присвячена одній із актуальних проблем підготовки майбутніх військових фахівців – визначенню стану готовності до професійної діяльності майбутніх офіцерів служби ракетно-артилерійського озброєння (РАО). У статті проаналізовано сутність феномена «готовність до професійної діяльності» й визначено складники полікомпонентної структури готовності майбутніх офіцерів РАО до професійної діяльності: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний і рефлексивно-оцінний компоненти. Виявлено чинники, що мають високий ступінь впливу на підвищення ефективності підготовки особового складу (передусім офіцерського) для бойових підрозділів ракетних військ та артилерії. Установлено низку заходів для ґрунтовного вивчення стану готовності майбутніх офіцерів РАО до професійної діяльності та здійснено означені заходи в процесі педагогічного експерименту.

Проаналізовано результати успішності курсантів РАО (майбутніх бакалаврів) спеціальностей «Озброєння та військова техніка», «Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка» за трьома рівнями сформованості навчальних досягнень курсантів (високий, середній, низький). Виділено два рівні досліджень – теоретичний і практичний – і встановлено основні заходи, напрями й методи досліджень на кожному з них.

На основі авторської методики визначено стан готовності до професійної діяльності майбутніх офіцерів РАО на вихідному (констатувальному) етапі педагогічного експерименту за оцінкою рівня сформованості структурних компонентів їхньої фахової підготовки. Подано узагальнені результати сформованості означених компонентів, за якими встановлено, що значна частина майбутніх офіцерів РАО має низький рівень професійної підготовки на констатувальному етапі експериментального дослідження.

Виявлено труднощі, які виникають у молодих військовослужбовців (термін служби до п'яти років) під час виконання службових обов'язків і передусім у тих офіцерів РАО, котрі перебувають у зоні бойових дій і беруть участь в операції об'єднаних сил; визначено чинники, що суттєво ускладнюють службову діяльність офіцерів.

Ключові слова: готовність до професійної діяльності, офіцер служби ракетно-артилерійського озброєння, полікомпонентна

структура, авторська методика, констатувальний експеримент, вищий військовий навчальний заклад.

The article is devoted to one of the relevant problems of training future military experts – determining a willingness of future officers of missile and artillery armament (MAA) for professional work. The article analyzes the sense of the phenomenon of “willingness for professional work” and determines the elements of the multicomponent structure of the willingness of future officers of MAA for professional work, namely motivation and values, cognitive, activity oriented, and reflexive assessment components. The factors are revealed that possess a high level of influence on the raise of effectiveness of the personnel training (first of all, officers) for combat units of the missile forces and artillery. A number of activities are established for thorough study of the willingness of future officers of MAA for professional work, and the designated activities are carried out during the pedagogical experiment.

The performance outcome of the MAA cadets (future bachelors) in specialties “Armament and Military Vehicles” and “Power Generation, Electrotechnics, and Electrical Engineering” is analyzed by the three levels of the learning achievements of the cadets (high, medium, low).

Two levels of study are revealed – theoretical and practical, – and the main activities, directions, and methods are established for each of them.

On the base of the authorial methodology, the willingness of future officers of MAA for professional work is determined at the initial (ascertaining) stage of the pedagogical experiment by assessing the development level of the structural components of their specialized training. The summarized results of the development of the designated components are given, which reveal that a large part of future officers of MAA have a low level of professional background at the ascertaining stage of the experimental study.

The difficulties are identified which the young servicemen meet (serving up to five years) during their service, and particularly the MAA officers who are in war zone and take part in the operation of the united forces; the factors are defined which significantly complicate the officers' duty.

Key words: willingness for professional work, officer of missile and artillery armament, multicomponent structure, authorial methodology; ascertaining experiment, higher military educational institution.

УДК 004.42:001.895:378.147

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-17-1-24>

Маслій О.М.,

канд. пед. наук,
старший науковий співробітник,
заступник начальника
з навчальної роботи
Військової академії (м. Одеса)

Постановка проблеми в загальному вигляді. Проблема готовності майбутніх військових фахівців до професійної діяльності в сучасних умовах розвитку Збройних Сил України (далі – ЗСУ) набуває особливої актуальності з появою нових вимог, що висувуються до професійної підготовки випускників вищих військових навчальних закладів

(далі – ВВНЗ) у зв'язку зі збройним конфліктом на сході держави та нестабільною світовою політичною обстановкою.

Відповідно до вимог інтеграції освітньої системи України в міжнародне освітнє середовище, доводиться враховувати завдання європейської вищої освіти, пов'язані із забезпеченням необ-

хідної якості професійної підготовки військових фахівців у ВВНЗ та виявлення шляхів і педагогічних умов її підвищення.

З огляду на зазначене, важливим завданням суб'єктів освітнього процесу у ВВНЗ є їхня діяльність із забезпечення різнопланових умов, які сприяють високій якості надання освітніх послуг військовим структурам і майбутнім військовим фахівцям. Це положення обґрунтовує особливу актуальність завдань щодо формування готовності майбутніх офіцерів ракетно-артилерійського озброєння (далі – РАО) до виконання службових обов'язків на професійному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемам дослідження стану готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності, визначенню структури феномена готовності та його складників у різних сферах професійної діяльності, інноваційних методів, методик і технологій розвитку у вищій школі кожного структурного компонента готовності, формуванню відповідного методичного забезпечення професійної підготовки майбутніх фахівців, спрямованого на розвиток їхньої готовності до професійної діяльності шляхом підвищення якості як навчального процесу, так і морально-психологічної підготовки майбутніх фахівців до професійної діяльності в обраній сфері, їхнього особистісного та професійного становлення присвячено багато праць науковців (І. Беха, М. Дьяченка [3], Е. Зеєра [4], Л. Кандибовича, Н. Ничкало, О. Поплавської [7], Л. Романишиної, Л. Султанової [8], Д. Узнадзе, Н. Чорної [9] та ін.), зокрема у вищій військовій школі (О. Бойка [1], Є. Брижатога [2], М. Нецадима [5], В. Осьодло [6], В. Ягупова [10] та ін.).

Проте питання визначення стану готовності до професійної діяльності майбутніх офіцерів служби РАО за комплексом установлених для цієї сфери структурних компонентів готовності, розроблення й упровадження в навчальний процес нових методів і методик розвитку готовності та їх експериментального дослідження і практичної перевірки під час навчання у ВВНЗ майбутніх офіцерів РАО ще не були предметом окремих досліджень.

Метою статті є визначення стану готовності до професійної діяльності майбутніх офіцерів служби РАО на вихідному (констатувальному) етапі педагогічного експерименту на основі авторської методики оцінювання рівня сформованості структурних компонентів їхньої фахової підготовки.

Виклад основного матеріалу. У сучасній науковій літературі феномен «готовність до професійної діяльності» трактується досить неоднозначно. Професійна готовність розглядається як інтегральний прояв якостей особистості, спрямованих на певну сферу діяльності; як передумова й наслідок ефективної цілеспрямованої діяльності; як певний феномен стійкості й адекватності реа-

гування людини на зовнішні і внутрішні впливи, пов'язані з професійною діяльністю; як настанова на виконання професійних завдань, активний стан особистості, який спонукає до дій щодо їх розв'язання [1; 2; 4; 7; 10].

За М. Дьяченком та Л. Кандибовичем, готовність є самостійним психічним явищем, що віддзеркалює співвідношення мети й кінцевого результату професійної підготовки [3, с. 38].

За Л. Султановою, критеріями готовності до професійної діяльності є ступінь розвитку мотивації; ступінь оволодіння системою знань; сформованість у студентів низки гностичних, проєктувальних та організаційних умінь [8, с. 342]. А за Н. Чорною, трактування готовності до професійної діяльності залежить від обраного підходу. Так, за функціональним підходом готовність визначається як психічний стан особистості, що забезпечує активізацію психічних функцій під час майбутньої професійної діяльності; за особистісно-діяльнісним – як прояв усіх сторін особистості, що забезпечують ефективне виконання майбутніх професійних функцій; за результативно-діяльнісним – як результат процесу підготовки [9].

Проте більшість дослідників основними рисами готовності до професійної діяльності як особистісної якості, що відображається в діяльності, вважають її інтегративний характер, наявність певної структури, залежної від досліджуваного напрямку, і погодженість основних структурних компонентів, щодо визначення яких також не існує єдиної думки.

Найчастіше вчені виділяють три основні компоненти готовності: когнітивний, операційний і мотиваційний, а інші компоненти визначаються конкретною сферою діяльності.

Так, за О. Поплавською, до компонентів готовності до діяльності майбутніх економістів належать мотиваційний (зацікавленість професією, пізнавальною діяльністю, особливо з використанням засобів ІКТ); когнітивний (система знань, умінь і навичок (далі – ЗУН), яка містить три складники: інтелектуальний розвиток (сформованість у студента розуміння й розумових дій, професійного мислення), теоретичні основи (сформованість ЗУН, необхідних для розв'язання фахових завдань, відповідно до вимог суспільства), практичні навички; інформаційний (сформованість ЗУН, пов'язаних із використанням комп'ютерної техніки під час розв'язання практичних завдань, умінь працювати в інформаційному середовищі, сформованість інформаційної культури) [7, с. 575–578].

Російський учений Е. Зеєр виділяє такі компоненти готовності: мотиваційний (відповідальність за виконання завдання); орієнтаційний (знання й уявлення про особливості та умови діяльності, вимоги до неї); операційний (володіння способами та методами діяльності, необхідними ЗУН); оціночний (оцінювання своєї готовності й відповід-

ності процесу розв'язання завдання оптимальним зразкам) [4].

Науковець О. Бойко виділяє п'ять структурних компонентів готовності до управлінської діяльності майбутніх магістрів військово-соціального управління: мотиваційний, ціннісний, пізнавальний, діяльнісний та особистісний [1, с. 56].

За Є. Брижатим, під час обґрунтування та практичного застосування технології формування в майбутніх офіцерів готовності до майбутньої професійної діяльності варто враховувати зовнішні та внутрішні чинники, які залежать від замовника (Генерального штабу ЗСУ), ситуації, що склалася в країні, та особливостей організації й проведення навчального процесу в навчальному закладі [2, с. 16].

Виходячи з полікомпонентної структури феномена готовності до професійної діяльності, можна дійти висновку, що система професійної підготовки у ВВНЗ майбутніх офіцерів РАО повинна орієнтуватися не тільки на умови майбутньої діяльності, а й на розвиток особистості військового професіонала, його підготовку до розв'язання нетипових для минулого досвіду проблем військового характеру, підвищення соціальної мобільності, що забезпечує готовність майбутніх офіцерів РАО до виконання завдань військової служби незалежно від професійних і географічних труднощів.

Сучасна педагогічна теорія і практика [3; 4; 5; 6; 10] свідчать про те, що готовність військових фахівців до професійної діяльності є першочерговим чинником ефективності освіти. Оскільки заклади вищої освіти мають високий потенціал інноваційного розвитку, то одним із основних напрямів модернізації діяльності ВВНЗ є розроблення різних моделей забезпечення якості військової освіти та їх упровадження в практику.

Обґрунтування конкретних шляхів формування готовності майбутніх офіцерів РАО до професійної діяльності зумовлено головними причинами недоліків у службово-бойовій діяльності офіцерів (низький рівень знань бойових характеристик озброєння та військової техніки (далі – ОВТ), умінь щодо ефективного застосування ОВТ під час бойових дій, обслуговування й ремонту тощо), які негативно впливають на рівень професіоналізму військових фахівців, виявленням педагогічних умов, що позитивно впливають на динаміку рівня професійної компетентності курсантів у процесі фахової підготовки в освітньому середовищі ВВНЗ.

Дослідження готовності майбутніх офіцерів РАО до професійної діяльності, визначення чинників та умов, які позитивно впливають на рівень професійного розвитку курсантів, потребує насамперед вивчення первинного стану цього явища в практиці ВВНЗ.

Отже, необхідною умовою ефективності системи професійної підготовки майбутніх офіцерів РАО є, на нашу думку, обов'язкове проведення

діагностування вихідного стану їхньої готовності до професійної діяльності, що дасть змогу виявляти проблеми в організації освітнього процесу підготовки таких фахівців.

Нами виявлені чинники, що мають високий ступінь впливу на підвищення ефективності підготовки особового складу (передусім офіцерського) для бойових підрозділів ракетних військ та артилерії, а саме:

- рівень психолого-педагогічної підготовки науково-педагогічних працівників до формування професійної компетентності в курсантів;
- відповідність застосовуваних науково-педагогічними працівниками методів, прийомів і засобів специфіці тактичної (тактико-спеціальної) та оперативної підготовки майбутніх офіцерів РАО;
- розуміння курсантами структури процесу формування в них готовності до професійної діяльності.

Для ґрунтовного вивчення стану готовності майбутніх офіцерів РАО до професійної діяльності здійснено низку заходів:

- опитування молодих офіцерів з метою визначення їхніх професійних цінностей, а також ставлення до професійної діяльності;
- аналіз рівня обізнаності офіцерів з проблемами бойового застосування ракетних військ і артилерії в операції об'єднаних сил;
- аналіз змісту підготовки та виконання завдань із вогневого ураження противника підрозділами ракетних військ і артилерії;
- вивчення особливостей організації командно-штабних навчань частин, підрозділів та органів управління військами.

Опитування й анкетування курсантів і випускників Військової академії, які проводилися в межах педагогічного експерименту щодо визначення готовності майбутніх офіцерів РАО до професійної діяльності, засвідчили, що в основному ця проблема вирішується. Понад 85% учасників експерименту (випускники останніх п'яти років, 320 осіб) зазначили, що навчання у ВВНЗ сформувало в них професійні компетенції, необхідні для виконання обов'язків за посадовим призначенням. Разом із тим є підстави стверджувати, що в цьому процесі існує чимало протиріч, прихованих резервів і можливостей.

З метою визначення стану готовності майбутніх офіцерів РАО до професійної діяльності здійснили аналіз результатів успішності курсантів (майбутніх бакалаврів) спеціальностей «Озброєння та військова техніка», «Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка» (навчальні дисципліни: «Будова та експлуатація артилерійських приладів», «Основи побудови ракетно-артилерійського озброєння та ремонтних засобів», «Ракети і боєприпаси», «Основи теорії надійності та експлуатації ракетно-артилерійського озброєння» тощо).

Результати успішності представили трьома рівнями сформованості навчальних досягнень курсантів (рівні адаптовані за 100-бальною шкалою оцінювання ECTS): високий (90–100 балів), середній (74–89 балів), низький (60–73 бали).

Результати дають підстави стверджувати, що в курсантів I–III курсів серед рівнів знань щодо готовності майбутніх офіцерів РАО до професійної діяльності домінуючими є середній і низький рівні. Уважаємо, що для першокурсників це може бути зумовлено їх адаптацією до умов навчання у ВВНЗ, вивченням нових навчальних дисциплін спеціального призначення тощо. Проте переважаючий низький рівень знань на третьому курсі, на нашу думку, зумовлений перенасиченням навчальних дисциплін загальнопрофесійної, військово-професійної та професійно-спеціальної підготовки застарілою (неактуальною натеper) інформацією, що стосується ракетного озброєння та артилерії, які за своєю специфікою спрямовані на формування професійних компетентностей майбутніх офіцерів РАО. Другий курс є перехідним від вивчення навчальних дисциплін природничо-наукової підготовки до дисциплін циклу професійної підготовки. Це, у свою чергу, призводить до зацікавленості їх вивчення, тому середній рівень знань зростає. Курсанти четвертого курсу в основному вивчають дисципліни професійної підготовки («Електричні системи та мережі», «Основи військового управління (у т. ч. штабні процедури НАТО)», «Будова та експлуатація ракетно-артилерійського озброєння та електричних систем» тощо), в яких домінуючий характер має специфічна інформація, пов'язана з особливостями майбутньої професійної діяльності майбутніх офіцерів РАО. Результати здійсненого аналізу є підтвердженням того, що на цьому курсі, попри наявність значної кількості курсантів із високим рівнем знань (24,24%), відсоток майбутніх офіцерів із середнім і низьким рівнями становить 75,76%. Усе це є рушійною силою до здійснення комплексу дій з підвищення професійної компетентності майбутніх офіцерів РАО й, відповідно, їхньої готовності до здійснення службової діяльності.

Підвищення ефективності процесу формування готовності майбутніх офіцерів ракетно-артилерійського озброєння до професійної діяльності в курсантів в освітньому процесі ВВНЗ, досвід практичної роботи показують, що основною умовою якісного вирішення цього завдання є глибоке знання й усебічне врахування їх особливостей.

Необхідно зазначити, що для оцінювання готовності майбутніх офіцерів РАО до професійної діяльності обов'язковими умовами є:

- наявність ситуації, що моделює цілісний контекст майбутньої професійної діяльності;
- взаємозв'язок предметного й діяльнісного компонентів змісту професійної освіти, що дає

змогу не просто отримати інформацію щодо збережених у пам'яті курсантів знань як таких, а й оцінити здатність оперувати цими знаннями, тобто здатність на їх основі діяти в складних умовах, що динамічно змінюються;

– наявність проблемних ситуацій, які дають можливість робити висновки, наскільки оперативно й адекватно майбутній офіцер реагує на зміни в обстановці та пропонує шляхи їх вирішення;

– урахування особистісних якостей курсантів (самостійність, впевненість, цілеспрямованість, винахідливість, рішучість тощо).

Відповідно до цілей і завдань експерименту, виділено два рівні досліджень:

– теоретичний – для вивчення керівних документів, функціональних обов'язків, набуття знань з основ застосування озброєння й військової техніки на полі бою, тактичного вишколу, високої психологічної стійкості (лекції, семінари, індивідуальні співбесіди, тестування);

– практичний – моделювання професійної діяльності (наближеної до реальних умов) на заняттях із дисциплін професійної підготовки (групові вправи, тактико-спеціальні заняття, командно-штабні навчання тощо).

На теоретичному рівні особливу увагу звертали на такі напрями:

– визначення системності з підвищення ефективності формування готовності майбутніх офіцерів РАО до професійної діяльності;

– забезпечення єдиного розуміння всіма суб'єктами сутності підвищення ефективності процесу формування готовності курсантів до майбутньої професійної діяльності;

– забезпечення цілеспрямованого планування й організації ефективного процесу формування готовності майбутніх офіцерів РАО до професійної діяльності;

– підвищення рівня методичної підготовки науково-педагогічних працівників;

– дотримання в освітньому процесі ВВНЗ вимог науковості, доступності, комплексності, єдності форми і змісту, органічний зв'язок з іншими навчальними дисциплінами і практичною підготовкою;

– успішне досягнення навчальних цілей на заняттях;

– забезпечення особистого прикладу науково-педагогічними працівниками щодо виконання професійного обов'язку;

– виховання офіцерської честі, гідності, волі, мужності, морально-психологічних і бойових якостей.

На практичному рівні дослідження основну увагу сконцентровано на заходах щодо:

- набуття курсантами навичок застосування озброєння й військової техніки, злагодження діяльності бойових підрозділів, організації взаємодії та всебічного забезпечення;

- набуття майбутніми офіцерами практичного досвіду з планування, організації бойових дій, їх забезпечення й управління військами (силами);
- формування навичок збирання й аналізу інформації, необхідної для прийняття рішень;
- вироблення навичок роботи в колективі, прийнятті колегіальних рішень із використанням прийомів групового мислення;
- удосконалення польового вишколу курсантів під час командно-штабних навчань, вирішення тактичних і спеціальних завдань в обстановці, наближеній до бойової;
- формування організаторських і творчих здібностей;
- вироблення витривалості, зміцненні емоційно-вольової стійкості, адаптації до умов польового життя;
- формування вмінь правильно приймати рішення в умовах повної (або неповної) відсутності апріорної інформації;
- оцінювання ефективності прийнятих рішень;
- активізації самовдосконалення курсантів щодо розвитку професійної компетентності.

За авторською методикою визначення стану готовності майбутніх офіцерів РАО до професійної діяльності виокремлено такі структурні компоненти їхньої фахової підготовки: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний і рефлексивно-оцінний.

Стан сформованості мотиваційно-ціннісного компонента підготовки на констатувальному етапі дослідження встановлювався за методами анкетування та бесіди. З'ясовано, як курсанти розуміють сутність поняття «готовність майбутніх офіцерів ракетно-артилерійського озброєння до професійної діяльності» і які причини для них зумовлюють вагомість процесу формування готовності.

Більшість курсантів серед інших причин зазначили, що, враховуючи розпалювання Росією збройного конфлікту в східних регіонах України та руйнування системи світової й регіональної безпеки і принципів міжнародного права, офіцер РАО повинен постійно підвищувати професійний рівень і бути готовим до захисту своєї країни, збереження її цілісності й недоторканності кордонів.

Наступним кроком було з'ясування ціннісних орієнтирів майбутніх офіцерів РАО в контексті професійної діяльності. Із цією метою курсантам запропонували визначити вплив мотивів (зовнішніх, внутрішніх) на майбутню професійну діяльність. Результати опитування опрацьовано методом ранжування. Отримані дані засвідчили, що знаковим стимулом в освітньому процесі підготовки майбутніх офіцерів РАО є чинники, пов'язані з фінансовим становищем і статусом, проте для незначної частини майбутніх офіцерів РАО (19,23%) актуальними є мотиви, пов'язані з їхнім самовдосконаленням і самореалізацією в професійній діяльності.

Окрім того, оскільки підготовка майбутніх фахівців РАО передбачає інтерактивну форму навчання, пріоритет практичної підготовки в реальних умовах місцевості й бойових дій, з'ясовано, наскільки пріоритетне місце посідають ІКТ. Отримані результати анкетування дають підстави стверджувати, що 86,21% курсантів мають міцні знання до застосування ІКТ, що необхідні в освітньому процесі ВВНЗ, а також у майбутній професійній діяльності. Проте тільки понад 47,77% майбутніх офіцерів РАО максимально використовують ІКТ в навчальній діяльності. Решта курсантів мають недостатню комп'ютерну підготовку, однак усі курсанти готові поглиблювати свої знання, необхідні для майбутньої професійної діяльності, а також використовувати технології дистанційного навчання, внаслідок чого забезпечуватиметься навчальна мобільність курсантів незалежно від часу й місця перебування.

Для визначення стану сформованості когнітивного компонента фахової підготовки майбутніх офіцерів РАО використовувались методи тестування (щодо визначення рівня засвоєння курсантами теоретичних знань) та експертної оцінки. Кожен тест множинного вибору складався з п'яти блоків, у яких було по 6 тестових завдань (питань), котрі спрямовані на обґрунтування різних складників професійної діяльності майбутніх офіцерів РАО (організаційно-бойовий, техніко-експлуатаційний, адміністративно-управлінський).

На кожне тестове питання було декілька (два-чотири) варіантів відповідей, проте лише один варіант був правильний. Усі відповіді оцінювали за 4-бальною шкалою. За 25–30 правильних відповідей майбутні офіцери РАО отримували 4 бали, за 19–24–3 бали, за 13–18–2 бали, за 7–12–1 бал. Оцінювання рівня засвоєння теоретичних знань здійснювалося автоматично з використанням ІКТ, що забезпечило його об'єктивність і неупередженість.

Результати тестування майбутніх офіцерів РАО дали підстави стверджувати, що загалом курсанти орієнтуються в різноманітних питаннях у галузі знань «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону», технологічних операціях із технічного обслуговування та ремонту озброєння і військової техніки (ОВТ), реалізації службових завдань військово-професійної діяльності, знають функціональні обов'язки офіцера РАО на відповідних посадах у підрозділах. Проте на високому й середньому рівнях ці тестові завдання змогли виконати лише 13,24% і 18,65% курсантів відповідно. Решта (68,11%) майбутніх офіцерів РАО виконали це завдання на низькому рівні.

З метою визначення стану сформованості діяльнісного компонента майбутнім офіцерам було запропоновано змоделювати управлінське рішення начальника служби РАО. Курсантам пропонували розробити заходи з бойової підготовки особового складу. Виконання цього завдання

потребувало від майбутніх офіцерів РАО відповідних інтелектуальних зусиль. Рішення щодо цього завдання оцінювали з урахуванням послідовності, способів і термінів його виконання, а також бачення майбутніми офіцерами РАО необхідних для цього сил і засобів матеріально-технічного забезпечення (МТЗ), взаємодії частин і підрозділів Сухопутних військ ЗСУ. Крім цього, враховано алгоритм мислення, оригінальність і повноту виконання завдань, здатність курсантів здійснювати аналіз, узагальнення, креативний підхід до вирішення різних проблемних ситуацій. Загалом вирішення управлінського рішення оцінювали як результат творчого мислення курсантів, набутого первинного досвіду, що базується на закономірностях і принципах ведення бойових дій, умілому застосуванні ОВТ, правильному рішенні отриманого завдання тощо.

Під час виконання цього завдання виявлено, що 36,21% майбутніх офіцерів РАО виконали його на низькому рівні. Зазначимо, що курсанти вирішували проблемну ситуацію за взірцем, відповідно, не змогли без допомоги науково-педагогічних працівників (командирів) виявити суперечності, які потрібно було подолати для обґрунтування управлінського рішення, не були готові на належному рівні вирішити його або запропонувати інші варіанти. Майбутні офіцери РАО, які виконали це завдання на середньому рівні (39,55%), змогли досить аргументовано обґрунтувати виявлені суперечності, з доказовою базою підійти до прийняття рішення. Інші варіанти курсанти не пропонували. Справилися із цим завданням на високому рівні 16,38% майбутніх офіцерів РАО. Курсанти змогли самостійно виявити суперечності, що потрібно було подолати, достатньо аргументували прийняте рішення, обґрунтовано скористалися теоретичними положеннями. До їх недоліків варто зарахувати обмежену (лише два) кількість запропонованих варіантів рішення. Такі курсанти продемонстрували здатність орієнтуватися в суперечливих ситуаціях і на основі цього визначили цілі та завдання власної діяльності, вони запропонували різні заходи з бойової підготовки особового складу, охарактеризували різні засоби МТЗ з метою вирішення окресленого завдання, обґрунтували переваги запропонованого рішення.

З метою визначення стану сформованості рефлексивно-оцінного компонента професійної підготовки майбутніх офіцерів РАО використано авторську анкету «Готовність майбутніх офіцерів ракетно-артилерійського озброєння до саморозвитку», яка складалася з десяти запитань.

Це пов'язано з тим, що однією з умов підготовки майбутніх офіцерів РАО є формування їхньої спрямованості на саморозвиток, самоконтроль, самостійність і самовиховання, котрі розглядалися в логічному взаємозв'язку, дотримання

якого детермінувало формування самостійності майбутніх офіцерів РАО. Самостійність, за аналізом першоджерел, розглядалася як узагальнена властивість особистості військового фахівця, що базується на саморегуляції й, відповідно, проявляється в ініціативності, адекватності самооцінки та почутті особистої відповідальності за навчально-пізнавальну та професійну діяльність, у вихованні в особового складу високих морально-бойових якостей, психологічної стійкості й фізичної витривалості, а також у процесі вирішення окреслених завдань критичності.

На нашу думку, саморегуляція є основою рефлексії, а самовиховання – це свідомо діяльність курсантів, що спрямована на реалізацію себе як майбутнього офіцера РАО, професіонала в галузі знань «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону», на розвиток власних позитивних якостей і подолання негативних.

Опираючись на механізми саморегуляції, самовиховання сприяє формуванню в майбутніх офіцерів РАО цілей щодо професійного становлення й особистісних смислів. Усвідомлена регуляція курсантами власного стану, спонукань і військово-професійних дій проходить шляхом самоконтролю на основі їх порівняння з установленими нормами щодо діяльності військових фахівців ракетно-артилерійського озброєння. Керована майбутніми офіцерами РАО діяльність, постійне збагачення й оновлення, розширення професійних компетентностей є базовим чинником їхнього саморозвитку.

За авторською методикою курсантам пропонували, скориставшись 5-бальною шкалою оцінювання, визначити власний рівень володіння тією чи іншою ознакою (1 – не володію взагалі; 2 – не дуже володію, 3 – як володію, так і не володію; 4 – думаю, що володію; 5 – володію повною мірою). Результати проведеного анкетування майбутніх офіцерів РАО є підставою для висновку про недостатню сформованість показників рефлексивно-оцінного компонента їхньої професійної підготовки, адже тільки 27,1% курсантів здатні здійснювати усвідомлений самоаналіз своїх професійних компетентностей у ситуаціях особистісно-ділової комунікації; 43,6% – здатні використовувати засоби діагностики розвитку набутих професійних компетентностей; проте 28,4% курсантів не мають (і не вбачають) потреби в самоосвітній діяльності, оскільки вони не здатні об'єктивно оцінити рівень своєї професійної компетентності, навіть 0,84% курсантів вважають самостійне набуття знань дещо некоректним (який сенс навчатися у ВВНЗ).

Отже, результати, отримані в процесі проведення анкетування на констатувальному етапі дослідження, є чітким підґрунтям щодо необхідності цілеспрямованого формування рефлексивного мислення майбутніх офіцерів РАО, їхньої здатності до саморегуляції та саморозвитку

з метою визначення ефективних індивідуальних траєкторій професійного становлення.

На етапі констатувального експерименту методом експертної оцінки дослідили комунікативну компетентність майбутніх офіцерів РАО. Експерти (науково-педагогічні працівники ВВНЗ) акцентували увагу на комунікативну взаємодію курсантів (електронна пошта, соціальні мережі, Viber, WhatsApp тощо) з науково-педагогічними працівниками та колегами, їхню активність у соціальних мережах, здатність майбутніх офіцерів РАО володіти способами і прийомами комунікації, професійними навичками ефективного спілкування, реакцію курсантів у процесі дискусій у соціальних мережах, відео- й телеконференціях, а також під час розв'язання різних за складністю випадків комунікативної взаємодії.

Узагальнені результати сформованості компонентів професійної підготовки майбутніх офіцерів РАО на констатувальному етапі експерименту представлено в таблиці 1.

З поданих результатів видно, що значна частина (66,63%) майбутніх офіцерів РАО має низький рівень професійної підготовки.

Щоб виявити труднощі, які виникають у молодих військовослужбовців (термін служби до п'яти років) під час виконання службових обов'язків і

передусім у тих офіцерів РАО, котрі перебувають у зоні бойових дій і беруть участь в операції об'єднаних сил, проведено анкетування й визначено чинники, що суттєво ускладнюють службову діяльність офіцерів РАО. Результати анкетування представлено в таблиці 2.

На констатувальному етапі експерименту визначено потреби майбутніх офіцерів РАО щодо поглиблення професійних знань. В опитуванні взяли участь 944 курсанта. Понад половина з них потребує поглиблення знань із загальної тактики – 92,79%, з основ військового управління – 88,13%, теорії автоматичного керування – 83,89%, організації військового зв'язку – 88,98%. Понад 83,05% майбутніх офіцерів РАО не задоволені спеціальною фізичною підготовкою, а 69,06% – знаннями з іноземних мов.

З метою визначення шляхів удосконалення організації освітнього процесу проаналізовано освітньо-професійні програми (на першому «бакалаврському» і другому «магістерському» рівнях вищої освіти). Аналіз програм надав підставу стверджувати, що їх зміст недостатньо враховує потреби майбутніх офіцерів РАО щодо підвищення рівня знань про особливості повсякденної діяльності підрозділів, засоби ефективного управлінського комунікативного впливу, налагодження

Таблиця 1

Узагальнені результати сформованості компонентів професійної підготовки майбутніх офіцерів РАО на констатувальному етапі експерименту, n = 236

Назва компонента	Рівень розвиненості		
	Високий	Середній	Низький
Мотиваційно-ціннісний	39 (16,52%)	55 (23,30%)	142 (60,17%)
Когнітивний	41 (17,37%)	45 (19,06%)	150 (63,56%)
Діяльнісний	27 (11,44%)	44 (18,64%)	165 (69,91%)
Рефлексивно-оцінний	26 (11,01%)	38 (16,10%)	172 (72,88%)
Середнє значення	33 (14,08%)	46 (19,27%)	157 (66,63%)

Таблиця 2

Основні чинники, що негативно впливають на професійну діяльність офіцерів РАО, n = 944

Ранжування	Чинники	Кількість відповідей
1	Недостатній рівень матеріально-технічного забезпечення професійної діяльності	787
2	Штатні засоби зв'язку не забезпечують необхідний рівень прихованого управління, стійкості й оперативності під час передачі даних і необхідну дальність зв'язку під час управління артилерійськими підрозділами	434
3	Недостатня практична підготовка під час навчання у ВВНЗ	618
4	Ускладнення завдань артилерійської розвідки, підвищення вимог до своєчасності й достовірності розвідувальних даних у сучасних умовах	646
5	Значні інформаційні потоки, що ускладнює управлінську діяльність	585
6	Невідповідність організаційних структур ракетних військ і артилерії умовам підготовки офіцерів РАО у ВВНЗ	420
7	Труднощі в налагодженні взаєморозуміння. Недостатня комунікаційна взаємодія	564
8	Вивчення застарілого озброєння артилерійських підрозділів неповною мірою відповідає вимогам сьогодення	671
9	Неефективність традиційних методів управління	627
10	Недостатність знань щодо автоматизації процесів управління ракетними ударами й вогнем артилерії	695

ділової комунікації тощо. Тому необхідною умовою організації освітнього процесу підготовки майбутніх офіцерів РАО має бути структуризація змісту освітньо-професійних програм, що спрямована на вдосконалення й доповнення навчального матеріалу питаннями професійного спрямування.

Висновки. Проаналізовано феномен «готовність до професійної діяльності» і визначено складники полікомпонентної структури готовності майбутніх офіцерів служби РАО до професійної діяльності: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний і рефлексивно-оцінний компоненти. Виявлено чинники, що мають високий ступінь впливу на підвищення ефективності підготовки особового складу (передусім офіцерського) для бойових підрозділів ракетних військ і артилерії. Установлено і здійснено низку заходів для ґрунтовного вивчення стану готовності майбутніх офіцерів РАО до професійної діяльності.

Проаналізовано результати успішності курсантів РАО (майбутніх бакалаврів) спеціальностей «Озброєння та військова техніка», «Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка» за трьома рівнями сформованості навчальних досягнень курсантів (високий, середній, низький).

Виділено два рівні досліджень – теоретичний і практичний – і встановлено основні заходи, напрями й методи досліджень на кожному з них.

На основі авторської методики визначено стан готовності до професійної діяльності майбутніх офіцерів РАО на вихідному (констатувальному) етапі педагогічного експерименту за оцінкою рівня сформованості структурних компонентів їхньої фахової підготовки. Подано узагальнені результати сформованості означених компонентів.

Виявлено труднощі, які виникають у молодих військовослужбовців (термін служби до п'яти років) під час виконання службових обов'язків і передусім у тих офіцерів РАО, котрі перебувають у зоні бойових дій і беруть участь в операції об'єднаних сил; визначено чинники, що суттєво ускладнюють службову діяльність офіцерів.

Подальші дослідження передбачають упродовження в освітній процес на формувальному етапі експерименту концептуальних положень

педагогічної системи професійної підготовки майбутніх офіцерів РАО щодо структуризації змісту освітньо-професійних програм з урахуванням визначених на констатувальному етапі шляхів його удосконалення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бойко О.В. Формування готовності до управлінської діяльності у майбутніх магістрів військово-соціального управління : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / ІПППО АПН України. Київ, 2005. 252 с.
2. Брижатиї Є.І. Військово-професійна підготовка майбутніх офіцерів: від готовності до професіоналізму. *Вісник Національного університету оборони України. Серія «Питання педагогіки»*. 2014. № 6 (43). С. 13–17.
3. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психологические проблемы готовности к деятельности. Минск : БГУ, 1976. 176 с.
4. Зеер Э.Ф., Павлова А.М., Садовникова Н.О. Профориентология: Теория и практика : учебное пособие для высшей школы. Москва : Академический Проект, Екатеринбург : Деловая книга, 2004. 192 с.
5. Нецадим М.І. Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика : монографія. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2003. 852 с.
6. Осьодло В.І. Психологія професійного становлення офіцера : монографія. Київ : Золоті Ворота, 2012. 463 с.
7. Поплавська О.А. Сутність та структура формування готовності майбутніх економістів до професійної діяльності в умовах дистанційного навчання. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія «Педагогіка і психологія»* : збірник наукових праць. Ялта : РВВ КГУ, 2013. Вип. 41. Ч. 3. С. 573–579.
8. Султанова Л.Ю. Готовність студентів психолого-педагогічних факультетів до науково-дослідної роботи. *Теоретичні та методичні засади розвитку педагогічної освіти: педагогічна майстерність, творчість, технології* : збірник наукових праць / за ред. Н.Г. Ничкало. Харків : НТУ «ХПІ», 2007. С. 338–343.
9. Чорна Н.Б. Сутність та структура готовності до професійного саморозвитку майбутніх учителів мистецьких спеціальностей. URL: <http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2012/ped-1-2012/192-196.pdf/>.
10. Ягупов В.В. Теорія і методика військового навчання : монографія. Київ : Тандем, 2000. 380 с.